

NORSK
PSYKOLOG
FORENING

MÅLBESKRIVELSE

FOR DET OBLIGATORISKE PROGRAMMET I
SPESIALITETEN I FAMILIEPSYKOLOGI

1. INNLEDNING	3
2. BESKRIVELSE AV SPESIALITETEN I FAMILIEPSYKOLOGI	4
2.1 DEFINISJON	4
2.2 FUNKSJON OG VIRKEOMRÅDE.....	4
2.3 ROLLER OG OPPGAVER	4
3. KOMPETANSE	5
3.1 MÅLGRUPPE FOR SPESIALISTUTDANNINGEN	5
3.2 GENERELL KOMPETANSE.....	5
3.3 SPESIFIKK KOMPETANSE.....	6
3.3.1 <i>Kunnskaper</i>	6
3.3.2 <i>Ferdigheter</i>	7
4. UTDANNINGSAKTIVITETENE	8
4.1 KURS	8
4.1.1 <i>Grunnleggende forståelse av familiepsykologisk behandling (2 dager)</i>	9
4.1.2 <i>Familien i samfunnet, livsløp og kriser (2 dager)</i>	9
4.1.3 <i>Brukermedvirkning - 2 dager</i>	9
4.1.4 <i>Kontekstsensitive arbeidsmetoder (2 dager)</i>	10
4.1.5 <i>Barn og ungdom i familien (2 dager)</i>	10
4.1.6 <i>Familieterapeuten som yrkesutøver (2 dager)</i>	10
4.2 PRAKSIS	11
4.3 VEILEDNING	12

1. INNLEDNING

Målbeskrivelsen skal tydeliggjøre målet med videreutdanningsprogrammet og hvilke utdanningsaktiviteter som skal bidra til at psykologene utvikler forventet kompetanse. Dokumentet skal beskrive:

- Samfunnsoppdraget til spesialister i familiepsykologi, arbeidsoppgaver, roller, funksjon og virkeområde
- Kompetansene til psykologspesialister i familiepsykologi
- De ulike læringsaktivitetene som skal bidra til utvikling av kompetansene
- Grunnlaget for vurdering av egen utvikling og egne prestasjoner
- Grunnlaget for veiledernes tilbakemeldinger på psykologenes utvikling underveis i utdanningen og bedømming av faktisk læringsutbytte til slutt

Spesialistutdanningen skal bidra til at spesialister i familiepsykologi utøver sitt yrke i overensstemmelse med de fagetiske og samfunnsmessige krav. Gjennom praksis, veiledning, kurs og skriftlig arbeid er målet å gi psykologene en særskilt metodekompetanse, profesjonskompetanse og samarbeidskompetanse i sitt arbeide til det beste for brukerne.

Norsk psykologforening har vedtatt Prinsipperklæring om evidensbasert praksis. Det vil si prinsippet om at all psykologvirksomhet skal baseres på en integrering av den beste tilgjengelige forskningen med klinisk ekspertise sett i sammenheng med pasientens egenskaper, kulturelle bakgrunn og ønskemål.

2. BESKRIVELSE AV SPESIALITETEN I FAMILIEPSYKOLOGI

2.1 DEFINISJON

Spesialister i familiepsykologi har særskilte kunnskaper om relasjoners betydning for menneskers fysiske helse, psykiske helse og sosiale fungering. Fagområdet hviler på to fundamenter; En psykologisk behandlingstradisjon, og på psykologi som vitenskapelig tradisjon med utvidet vekt på støttediscipliner som filosofi, språkvitenskap og samfunnsvitenskap. Moderne familierapi baserer seg på teori og praksis som omhandler systemisk og konstruksjonistisk forståelse, kommunikasjonsteori, utviklingspsykologisk teori, atferds- og kognitiv psykologi og narrative, løsningsorienterte, dialogiske og samarbeidsorienterte forståelser. Familierapeuter har kunnskap som muliggjør arbeid med individ, familie, nettverk og samfunnsmessig kontekst med særlig vekt på familiens særegne trekk og plass i samfunnet. I dette perspektivet hører også med en forståelse av familien i et livsløpsperspektiv og de mest alminnelige overgangskriser som kan møte familiemedlemmer i dette livsløpet.

2.2 FUNKSJON OG VIRKEOMRÅDE

Spesialister i familiepsykologi har oppgaver på forskjellige tjenestenivåer. De arbeider med barn, ungdom, voksne, eldre og familier i kommunale tjenester, spesialisthelsetjenesten, barnevern, familievern og i somatiske helsetjenester. Spesialistene tilbyr helhetlige og systemiske behandlingsløp som inkluderer familien. Psykologspesialisten kan inneha lederfunksjoner innenfor de nevnte tjenesteområdene.

2.3 ROLLER OG OPPGAVER

Psykologspesialisten har ansvar for kvalitetssikring av psykologers og andre profesjonsutøveres faglige arbeid. Spesialistene har ansvar for veiledning av andre fagpersoner og gir konsultasjon til andre faggrupper. Spesialistene samhandler med andre tjenesteytere på kommunalt nivå og i spesialisthelsetjenesten for øvrig.

Psykologspesialistens ansvar er å sørge for at psykologfaglige perspektiver tas med ved utvikling av tjenestene. Psykologspesialistene har også etisk ansvar, juridisk ansvar og kan ha administrativt ansvar.

Familiepsykologer arbeider med individer og større systemer med utgangspunkt i en forståelse av individet i dets relasjonelle kontekst.

Spesialistene vurderer familiens situasjon og problemer, planlegger tiltak og evaluerer tjenestene basert på familiens ønsker og vurdering av kontekst. De iverksatte tiltakene, av kortere og lengre varighet, innebærer ulike former for

psykoterapi, psykoedukasjon, familiearbeid, nettverksarbeid, rehabilitering og systemarbeid. Psykologspesialisten forventes å kunne anvende forskjellige former for psykoterapi og sørger for at pasienten har innflytelse når det gjelder behandlingsvalg.

3. KOMPETANSE

I denne delen av målbeskrivelsen vil de forventede kompetansene beskrives. Kompetansene danner grunnlaget for tilbakemeldinger fra veileder underveis og vurdering av faktisk læringsutbytte til slutt. Kompetansene utvikles gjennom ulike utdanningsaktiviteter som beskrives i neste kapittel.

Utøvelse av yrket som psykologspesialist i familiepsykologi krever både høy profesjonskompetanse (generell), spesifikke metodekompetanser og samarbeidskompetanser (handlingskompetanser). Gjennom praksis, kurs, veiledning og skriftlig arbeid forventes det at psykologene utvikler disse. Psykologspesialistenes kunnskap kommer til syne gjennom å utvise forståelse av fakta, teorier, begreper og prinsipper. Forståelsen gir forutsetning for å se sammenhenger og trekke egne slutninger.

Ferdighetene er de forutsetningene psykologen har til å anvende kunnskapen som grunnlag for å løse problemer og oppgaver.

3.1 MÅLGRUPPE FOR SPESIALISTUTDANNINGEN

Målgruppe for videreutdanningen er psykologer som skal arbeide systemisk og systemrettet innenfor ulike tjenester på forskjellig nivå. Utdanningen er særlig relevant for tjenester som har behandlingsoppgaver der psykologen forholder seg til at brukerne er en del av et større system for eksempel familie, hjelpesystem og nettverk.

3.2 GENERELL KOMPETANSE

Gjennom spesialistutdanningen forventes det at psykologens generelle profesjonskompetanse utvikles slik at psykologspesialistene kan mestre komplekse og sammensatte oppgaver på sitt spesialområde.

De generelle profesjonskompetansene som forventes av en spesialist i familiepsykologi er knyttet til rollen som forventes av en psykologspesialist.

Psykologspesialisten skal kunne:

- Bidra til (økt) kvalitet i tjenesten og til pasientsikkerhet
- Bidra med faglige premisser og delta i plan- og utviklingsarbeid i tjenestene

- Ha kjennskap til og kunne håndtere etiske og juridiske dilemma hun/han stilles overfor i yrkesutøvelsen (f.eks. bruk av tvang, taushetsplikt/meldeplikt, informasjonsdeling mellom forskjellige tjenester, prioritering av helsehjelp, mulige rollekonflikter)
- Kunne anvende etiske prinsipper i egen praksis. Forholde seg aktivt til hovedprinsippene; Utvise respekt for pasienters rettigheter, verdighet og integritet. Opptre ansvarlig og kompetent i møtet med pasienter
- Vurdere egen kompetanse og forutsetninger for å kunne bidra overfor pasienten, og eventuelt bidra til at pasienten får kompetent hjelp av andre
- Vurdere hvordan egen bakgrunn og orientering kan påvirke møter med pasienter og pårørende
- Utvise høy grad av bevissthet om hvordan sosiale og kulturelle dimensjoner som kjønn, kjønnsidentitet, seksuell orientering, kultur, etnisitet, alder, familiekontekst, religion kan påvirke forholdet mellom hjelpesøker og psykolog / tjeneste. Ha kunnskap om interseksjonalitet, aktivt motvirke marginalisering og diskriminering, og utvise kultursensitivitet i yrkesutøvelsen
- Kunne legge til rette for pasientenes medvirkning og innflytelse, både i kartlegging og tiltak som gjelder den enkelte og i utformingen av tjenesten
- Velge intervensjoner i samarbeid med pasientene og evt. med pårørende, og evaluere utfallet i fellesskap (både hva gjelder brukerfornøydhet og relevante mål for bedring)
- I den grad slike er tilgjengelige, kunne identifisere og velge evidensbaserte intervensjoner eller kjernekomponenter i behandling
- Forholde seg aktivt til forskningslitteratur og kunnskapsoversikter, og spesielt søke ny kunnskap når utredning/behandling ikke gir forventede resultater

3.3 SPESIFIKK KOMPETANSE

Psykologspesialisten skal kunne beskrive og analysere hjelpesøkeres problemer, iverksette og begrunne tiltak, evaluere og eventuelt gjøre tilpasninger til hjelpesøkers behov. Dette skal kunne gjøres både i tilfeller hvor spesialisten er eneste behandler og i tilfeller hvor man skal samarbeide med andre profesjoner og tjenesteytere. De spesifikke kompetansene, kunnskaper og ferdigheter, utvikles gjennom deltakelse på kurs, i praksis, skriftlig arbeid, veiledning og ved fordypning i anbefalt litteratur.

3.3.1 Kunnskaper

Det er et mål at psykologspesialisten bygger sin praksis på oppdatert forskning på hva som er virksom og effektiv psykologisk praksis for par, familier og større systemer.

Kunnskapsgrunnlaget utvikles i hovedsak gjennom deltakelse på praksis, veiledning, kurs, gjennom lesning av anbefalt litteratur og skriftlig arbeid. Disse læringsaktivitetene skal bidra til at psykologen får økt innsikt i arbeid med

kompleksitet gjennom forståelse av problemers årsaker og de sammenhenger de inngår i. Spesialister i familiepsykologi skal ha kunnskap om:

- Familiens plass og betydning i vårt samfunn, strukturelle endringer som har funnet sted og hvilken innvirkning det har på livsformer og verdier
- Systemenes/kontekstens betydning for menneskers levekår og psykiske helse
- Individuelle, kontekstuelle og kulturelle forskjellers betydning for relasjonsarbeid, problemforståelse og behandling
- Hvordan familiens livsløp og spesielle kriser i livsløpet griper inn i menneskers liv og påvirker samspillet med andre
- Vurdering av familiens situasjon, problemer, psykisk helsetilstand og alvorlighetsgrad
- Å ivareta barneperspektivet både når barna er med i samtalen og når de ikke er med i samtalen
- Familiens møte med hjelpeapparatet og hvordan systemisk forståelse kan hjelpe psykologen å legge til rette for en meningsfull behandlingskontekst for deltakerne i systemet
- Relevante kartleggings- og samtaleverktøy (eks genogram og nettverkskart)
- Måter å skape terapeutisk relasjon i møter med individer, par, familier og større systemer
- Makt i familiesystemer og som fremmende og hemmende faktorer i terapien
- Når familieterapi ikke er en relevant behandlingsform eller bør brukes i kombinasjon med andre behandlingsformer

3.3.2 Ferdigheter

Gjennom det obligatoriske programmet skal psykologene videreutvikle ferdigheter i å:

- Anvende anerkjente og hensiktsmessig behandling og utredningsmetoder
- hjelpe familier og systemer i krise og/eller konflikt
- I samarbeid med pasienten/familien velge relevant intervensjon med hensyn til hvor mange og hvem som skal være tilstede under terapien
- Anvende metoder for å fremme regulering for menneskers fungering i relasjoner
- Avdekke vold og andre helseskadelige livsbetingelser

- Anvende metoder¹ for å løse på fastlåste samspillsmønstre
- Monitorere egen virksomhet og systematisere egne erfaringer for å utvikle sin praksisteori
- Samarbeide med andre tjenesteytere
- Bidra til samhandling mellom tjenestenivåer
- Inngå i terapeutiske prosesser med flere klienter i samme rom når tidligere tiltak ikke har ført til endring
- Snakke med og om barn og voksne når de er i samme rom
- Håndtere og anvende forskjeller²

4. UTDANNINGSAKTIVITETENE

Det obligatoriske programmet består av praksis, kurs, veiledning og skriftlig arbeid. Det stilles særskilte krav til erfaring med spesifikke arbeidsoppgaver og omfang. Der det er nødvendig stilles det også tjenestespesifikke krav. Fagutvalget i familiepsykologi bestemmer hvilke valgfrie programmer som kan godkjennes til spesialiteten.

Gjennom et utdanningsløp på minimum 5 år videreutvikles grunnkompetansen til psykologer. Den kliniske ekspertisen utvikles gjennom klinisk og vitenskapelig opplæring, teoretisk forståelse, erfaring, egenrefleksjon og kunnskap om ny forskning. Kunnskapstilegnelse skjer primært gjennom deltakelse på kurs og litteratur. Utvikling av ferdigheter skjer primært i praksis, men praksis, kurs og veiledning er arenaer for integrasjon av kunnskap og ferdigheter. Variert praksis er en forutsetning for å utvikle spesialistkompetanse.

Det skriftlige arbeidet skal gi forutsetning for å systematisere egne erfaringer og kunnskap, og dokumentere integrasjon av forskning og anvendt psykologi. Det skriftlige arbeidet reguleres av utfyllende bestemmelser for skriftlig arbeid.

Det skal være en sammenheng mellom kurssekvensene og det legges stor vekt på egenaktivitet og erfaringsbasert læring.

4.1 KURS

Målet med kurssekvensen på minimum 96 timer over 1,5-2 år er å øke deltakernes forutsetninger for å kombinere forskningsbasert kunnskap, klinisk ekspertise,

¹ Teorispesifikke, integrative og eklektiske arbeidsmåter

² Dvs. anvende familiepsykologiens kunnskap om forskjeller og mangfolds betydning for arbeid med endring i familier og større systemer. Se i tillegg punkt om interseksjonalitet under generell kompetanse

pasientens og foresattes ønskemål (jfr. prinsipperklæringen om evidensbasert praksis). Kursene skal også gi psykologene forutsetning for å samarbeide tverrfaglig og tverretattlig.

På kursene presenteres teori og metoder. Den teoretiske og metodiske kunnskapsoverføringen følges opp og aktualiseres gjennom gruppearbeid.

De to første samlingene bør gi mer teoretisk kunnskap. De fire andre kursene bør være mer praktiske, men undervisningen bør bidra til at det reflekteres rundt makt, systemer gjennom erfaring/eksempler på anvendelse av konkrete metoder. Refleksjon rundt den familierapeutiske rammen og hva den inneholder. Alle samlinger, reflektere over hva det betyr for praksis å ha samtaler med voksne og barn sammen/ i samme rom.

Det forventes at kursene bidrar til følgende læringsutbytte og dekker innholdet som følger:

4.1.1 Grunnleggende forståelse av familiepsykologisk behandling (2 dager)

Den første samlingen handler om systemenes/kontekstens betydning for menneskers levekår og psykiske helse.

Forventet læringsutbytte:

- Økt forståelse av relasjonelle prosesser, problemer i familien og av at problemer oppstår i en sammenheng
- Økt kunnskap om forskjellene mellom det å jobbe individuelt og systemisk i forskjellige tjenester
- Økte kunnskaper som gir grunnlag for å velge evidensbasert metode for første samtale med familien

Kunnskapen skal belyses med kliniske eksempler som vises på video og øvelser som gir trening i spesifikke ferdigheter (eksempelvis førstegangssamtale fra forskjellige teoretiske perspektiver)

4.1.2 Familien i samfunnet, livsløp og kriser (2 dager)

Forventet læringsutbytte:

- Bred kunnskap om familien og om hvordan relasjoner påvirkes av samfunnet, livsløp og kriser

Kunnskapen skal belyses med kliniske eksempler og trening i spesifikke ferdigheter i bruk av genogram og andre samtale- og utredningsverktøy.

4.1.3 Brukermedvirkning - 2 dager

Forventet læringsutbytte:

- Inngående kunnskap om brukermedvirkning og monitorering

Kunnskapen skal belyses med kliniske eksempler og der det tas hensyn til interseksjonalitet slik at kjønn, kjønnsidentitet, kultur, etnisitet, rase, alder, familiekontekst, religion og seksuell orientering tas med i vurdering av hvilke faktorer som påvirker personlighet, verdier, verdenssyn, relasjoner, psykopatologi og holdninger til behandling. Psykologen vil få øvelse i hvordan sørge for likeverdige tjenester brukermedvirkning individuelt og på tjenestenivå. Det skal trenes på ivaretagelse av forskjellighet gjennom bruk av arbeidsmetoder som eksempelvis sirkulær spørring, kultursensitive samtaler og brukerfeedback

4.1.4 Kontekstsensitive arbeidsmetoder (2 dager)

Forventet læringsutbytte:

- Inngående kunnskap om kontekstsensitive arbeidsmetoder som eksempelvis dialogbaserte terapier, narrative, samarbeidsorienterte metoder og reflekterende prosesser

Kunnskapen skal belyses med kliniske eksempler i familier der det er vold og/eller andre risikofaktorer som psykisk sykdom i familien, fattigdom, rus, og andre utfordrende sosiale forhold. Det skal trenes på å samtale om sensitive temaer ved eksempelvis bruk av sikkerhets og tryggingarbeid samt samarbeid med andre tjenesteytere. Deltakerne vil øve på å sikre gode kontekstuelle betingelser.

4.1.5 Barn og ungdom i familien (2 dager)

Forventet læringsutbytte:

- Bred kunnskap om barn og ungdom i familien

Kunnskapen skal belyses med kliniske eksempler (video) som viser moderne forskningsbaserte utviklingspsykologiske perspektiv. Det skal trenes på et familieperspektiv og å ivareta barneperspektivet der alle familiemedlemmers stemmer høres som eksempelvis bruk av narrative, dialogiske eller mer manualiserte terapiformer som for eksempel attachmentbased family therapy.

4.1.6 Familieterapeuten som yrkesutøver (2 dager)

Forventet læringsutbytte:

- Økt kunnskap om seg selv som terapeut og sin rolle som yrkesutøver

Kunnskapen skal belyses med at den enkelte psykolog framstiller sin egen utvikling i spesialistprogrammet (det obligatoriske programmet) gjennom historier, beskrivelser eller andre presentasjonsformer som passer den enkelte psykolog. Det skal trenes på formidling og å reflektere over psykologens kompetanse og hva som er begrensningene for egen kompetanse og utvikling.

4.2 PRAKSIS

Av det totale praksiskravet på 5 årsverk er det knyttet 3 årsverk praksis til det obligatoriske programmet i familiepsykologi. I løpet av de 5 årsverkene skal psykologen arbeide innenfor minst 2 tjenester.

Av den totale praksistiden på fem årsverk skal minst ett årsverk være i den tjenesten psykologen har minst av.

Praksis i familievern og barnevern sidestilles med praksis i øvrige kommunale tjenester og spesialisthelsetjenesten. Praksis kan søkes godkjent på forhånd.

I løpet av de tre årene praksis med familiepsykologi skal psykologen ha:

Omfattende erfaring med (tilsvarende 1 gang hver uke):

- Å utvikle behandlingsopplegg med utgangspunkt i familiens/individets preferanser og mål
- Familiearbeid med flere familiemedlemmer og større system tilstede.
- Å arbeide med familier i krise og/eller konflikt

Hyppig erfaring med (tilsvarende en gang hver måned):

- Tverrfaglig samarbeid i og mellom systemer og med flere ulike tjenesteytere
- Barn/ungdom i familieterapi
- Relevante kartleggings og samtaleverktøy
- Bruk av diagnoser og utredning
- Reguleringsorienterte og stabiliserende terapeutiske prosesser
- Familieterapi med minoriteter
- Parterapi
- Å formidle kunnskap som gir familien/brukerne grunnlag for å gjøre egne valg
- Å yte tilgjengelig tjenester ved å tilpasse møtepunkt og behandlingens varighet til den enkeltes behov der det er mest hensiktsmessig (kontor, skole, hjemme, andre kommunale tjenester, arbeidsplassen etc.)

Noe erfaring med (i løpet av praksisperioden):

- Å arbeide i et generasjons- og slektsperspektiv

- Å arbeide i familier med minoritetsbakgrunn
- Co-terapier og reflekterende prosesser
- Å vurdere, avdekke og arbeide med faktorer som påvirker psykisk helse vold, traumer, rus og psykososiale belastninger

4.3 VEILEDNING

Minst 120 timer av veiledningen skal være veiledning i familiepsykologi i tilknytning til praksis i det obligatoriske programmet. Veileder skal være spesialist i familiepsykologi. Etter særskilt vurdering av fagutvalget for spesialiteten i familiepsykologi kan annen type psykologspesialist godkjennes som veileder hvis denne har tilsvarende kompetanse. I spesielle tilfeller, og etter individuell søknad, kan psykologen få forhåndsgodkjent veiledning i inntil 40 timer av erfaren psykolog som ikke er spesialist.

Veiledning på praksis og skriftlig arbeid skal bidra til utvikling av spesialistkompetanse.

Veiledningen reguleres av egne utfyllende bestemmelser for veiledning. Veiledningen skal ta utgangspunkt i den kunnskap, verdier og erfaringer som utgjør grunnlaget for arbeid som psykologspesialist. Veiledningen skal gi en erfaren kollegas perspektiv på psykologens arbeid og skal bestå av faglig tilførsel, korrigeringer og råd, samt gi psykologen mulighet for kontinuerlig selvrefleksjon.

Det inngås en gjensidig standardkontrakt for veiledning før veiledningen starter og gjøres løpende i veiledningstimene og gjennom veiledningsattest etter endt veiledning.

Det er et mål at veiledningen skal bidra til å øke psykologens kompetanse (kunnskaper, ferdigheter og holdninger) gjennom utviklingsstøttende og korrigerende tilbakemeldinger på praksis. Veiledningen skal også fremme etisk forsvarlig praksis og høy kvalitet på tjenestene. Det er et mål at veiledningen skal føre til økt bevissthet om egne holdninger og eventuelt til holdningsendringer.

Veileder vurderer psykologens faglige progresjon samt læringsutbytte i tråd med målbeskrivelsen for utdanningen. Veileder skal se til at psykologen arbeider i overensstemmelse med gjeldende lover, prinsipperklæringen om evidensbasert praksis og etiske prinsipper for nordiske psykologer.

Veileder har ansvar for både formativ og summativ vurdering av psykologens kompetanser. Den formative vurderingen har til formål å vurdere psykologens progresjon og utvikling underveis i veiledningen. Utviklingsmålene gjennomgås og det reflekteres over hva som er hensiktsmessige læringsaktiviteter og fremtidige mål. Den summative vurderingen har som formål å vurdere psykologens læringsutbytte etter endt veiledning.

Formativ vurdering skal gjøres så ofte som det er formålstjenlig med utgangspunkt i innlevert materiale/dokumentasjon/demonstrasjon av kompetansene og de kriteriene som er fastsatt av spesialistutvalg i målbeskrivelse. Veileder har ansvar for å vurdere psykologens kompetanser både underveis i veiledningsprosessen og ved avslutning. Det forutsettes at psykologen blir gjort kjent med veileders vurdering fortløpende i veiledningen.

Summativ vurdering av det faktiske læringsutbyttet skal gjøres ved avslutning av veiledningsforholdet og dokumenteres i attest. Veileder skal utstede veiledningsattest ved avsluttet veiledningsforhold etter Norsk psykologforening mal for veiledningsattest innen 4 uker etter at veiledningen er avsluttet.